

ІНФЛЯЦІЯ (лат. *inflatio* — роздмухування, розбухання, від *inflo* — вдуваю) — знецінення грошей, що проявляється переважно у формі інтенсивного зростання цін на товари та послуги, не обумовленого підвищенням їхньої якості. Якщо зростання цін має тривалий характер, це призводить до падіння купівел. спроможності грош. одиниці, знецінення нац. грошей відносно іноз. валют. В умовах командно-адм. економіки, коли ціни визначає держава, осн. прояв І. — хронічне зростання товар. дефіциту. Термін «І.» вперше застосований під час громадян. війни 1861–65 у США на позначення процесу переповнення каналів грош. обігу папер. грошима, хоча певне зростання цін під впливом грош. чинника мало місце і за повноцін. грошей (через зменшення вмісту дорогоцін. металів у грош. одиниці, значні їхні надходження з-за кордону, масовий викид дорогоцін. металів на ринок зі скарбниць унаслідок надзвич. подій — війна, неурожай тощо). Проте таке знецінення повноцін. грошей — повільне та малопомітне — не призводило до руйнів. наслідків. Ситуація докорінно змінилася з появою паперових грошей (особливо від 2-ї пол. 19 ст.), коли зростання цін і знецінення грошей набуло динам. та хроніч. характеру й отримало назву «І.». Її гол. причина — поява в обігу надмір. маси грошей порівняно з реал. потребою в них. Це твердження констатує кінц. причину, але не розкриває глибин. чинників, які генерують появу в обігу зайвих грошей. Вони пов'язані з диспропорціями в сусп. відтворенні або з курсом екон. і грош.-кредит. політики держави (чи з обома процесами одночасно). Диспропорції в сусп. відтворенні можуть викликати скорочення реал. обсягів виробництва, зниження його ефективності, надмірне зростання оплати праці порівняно із ростом її продуктивності. У всіх випадках динаміка пропозиції на товар. ринках відстає від динаміки попиту, що спричинює тиск на ціни і, як наслідок, виникнення І. Самі відтворювал. диспропорції зумовлюють різні фактори внутр. і зовн. походження: подорожчання імпорту, вплив нац. капіталу, несприятл. інвестиц. клімат у країні, надмір. розвиток неринк. споживання (військ.-пром. сектору) та ін. Чинники, пов'язані з курсом екон. політики, проявляються через надмірне зростання пропозиції грошей, яку реалізує центр. банк засобами експанс. грош.-кред. політики. Це може бути зумовлено економічно необґрунт. орієнтацією її на такі цілі, як прискорення екон. зростання, збільшення зайнятості населення, підвищення його соц. забезпечення, скорочення податк. тиску на підприємців, збільшення бюджет. витрат на забезпечення функцій держави тощо. Відповідно зростає дефіцит державного бюджету, для покриття якого використовують емісійні ресурси

центр. банку, що й призводить до збурення грош. маси, платоспромож. попиту та цін.

І. класифікують залежно від її витоків і темпів зростання цін. За першим критерієм виокремлюють І. попиту та І. витрат, за другим — прихов., повзучу, галопуючу І. та гіперінфляцію. І. попиту спричинюють фактори, які діють з боку грошей: зростання грош. маси і платоспромож. попиту на товар. ринках, прискорення обігу грошей (додатк. інфляц. чинник). Першопричинами цих процесів виступають, як правило, хроніч. дефіцит держ. бюджету і тривала експансійна грош.-кредитна політика центр. банку, що неминуче призводить до збурення попиту та появи інфляц. очікувань, які стають генератором зростання цін. І. витрат — підвищення цін під тиском дедалі більших витрат на виробництво (подорожчання матеріал. та енергет. ресурсів, зростання заробіт. плати без відповід. зростання продуктивності праці, що підвищує собівартість одиниці продукції). Зростання витрат виробництва може бути наслідком його монополізації, погіршення природ. умов виробництва, подорожчання імпорту енергет. і сировин. ресурсів тощо. Між І. попиту та витрат існує тісна взаємозалежність. Напр., при зростанні витрат виробництва знижуються темпи його розвитку, скорочуються інвестиції і зайнятість. Для протидії цьому держава змушена проводити більш ліберал. експансійну монетарну політику, що призводить до появи незабезпеченої товарами грош. маси, яка провокує зростання попиту і цін. Тому в реал. ситуації важко розрізнити ці два види І. Проявами прихов. І. є незначне зростання цін, що істотно не впливає на результативність екон. діяльності, або накопичення інфляц. грош. «навісу» в обігу без знач. зростання цін (держава вводить пряме їхнє обмеження). Останню ще називають придушеною, вона притаманна командно-адм. економікам. Осн. ознаки придушеної І.: зростання товар. дефіциту, погіршення якості товарів, накопичення знач. вимушених заощаджень. В умовах ринку, особливо у перехід. період, коли структура і рівень ефективності виробництва не дозволяють збалансувати належ. чином попит і пропозицію на товар. ринках, «придушити» ціни неможливо, тому грош. масу обмежують методом рестрикц. монетар. політики. «Стискання» маси грошей і попиту дає можливість утримувати динаміку І. у прийнятних межах, проте наслідком такого придушення стає бартеризація госп. зв'язків (див. Бартер), зростання неплатежів, зокрема з оплати праці. Повзуча І. — незначне хронічне зростання цін (до 10 % щорічно). Властива для економіки розвинутих країн зі збаланс. ринками, що дає можливість утримувати темпи І. в цих межах. Помірне знецінення грошей у такому випадку

розглядають як фактор стимулювання екон. зростання. Галопуючий І. притаманне швидке стрибкоподібне зростання цін у межах 10–50 % щорічно. Така І. стає непередбачуваною, виходить з-під контролю органів регулювання, посилює інфляц. очікування, викликає панічні настрої у населення. Гіперінфляція настає при надвисокому (50–100 %) зростанні цін. Вона характерна для країн, що переживають розруху та відновлення після соц. і екон. потрясінь (війна, революція, перебудова при переході на ін. екон. систему). На стадії гіперінфляції гроші втрачають окремі функції, падає їхня роль в економіці, порушується фінанс.-кредит. механізм. Галопуюча І. та гіперінфляція негативно впливають на соц. стан і економіку країни: знецінюють заощадження й поточні доходи насел., знижують його життєвий рівень, посилюють соц. розшарування й загострюють суперечності в суспільстві. У економіці поглиблюються деформування структури і скорочення обсягу платоспромож. попиту, посилення впливу робочої сили та грош. капіталів зі сфери виробництва (зокрема за кордон), скорочення екон. активності та інвестицій, зростання безробіття, поглиблення тінізації тощо. Коли І. супроводжує скорочення виробництва, таку ситуацію називають стагфляцією.

Україна пережила глибоку І. всіх її типів і видів. У спадок від СРСР вона отримала високозатратну, з неадекват. ринк. потребам структурою економіку зі знач. інфляц. грош. «навісом» і придушеною І. Лібералізація цін на поч. 1992 перетворила прихов. І. в явну. Розвал системи держ. упр. економікою та затримки з реал. ринк. перетвореннями, з одного боку, і відсутність досвіду та механізмів проведення ефектив. грош.-

кредит. політики — з ін., призвели до інтенсив. нарощування І. як з боку витрат, так і з боку попиту. Україна одразу ж втягнулася в галопуючу І., що швидко переросла у стадію гіперінфляції: 1992 заг. рівень спожив. цін зріс у 21 раз, 1993 — у 102,6 раза. Зупинити подальше розкручування І. можна було лише методами жорсткої антиінфляц. політики, насамперед у монетар. сфері. Від 1994 НБУ розпочав послідовно проводити рестрикц. грош.-кредитну політику і досить швидко домогся позитив. наслідків: у тому ж році ціни зросли уже в 5 разів, 1995 — у 2,8 раза. Проте зусиллями НБУ вдалося нівелювати лише ті чинники І., які діяли на боці попиту. Чинники, що діють на боці пропозиції (пов'язані зі зростанням витрат, неадекват. структурою, падінням ефективності виробництва, незавершеністю ринк. реформ), продовжують генерувати інфляц. потенціал, який знаходить прояв у зростанні цін і тарифів, простроч. заборгованості та ін. негатив. явищах. 2005–10 ціни в Україні зросли у 2,1 раза.

Рекомендована література

1. Савлук М. І., Мороз А. М. та ін. Гроші та кредит: Підруч. К., 1992;
2. 2001;
3. 2011;
4. Петрик О. Інфляція в Україні: проблеми, ризики, перспективи // Вісн. НБУ. 2006. № 3;
5. Інфляція та фінансові механізми її регулювання. К., 2007.

М. І. Савлук

Бібліографічний опис:

Інфляція / М. І. Савлук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12446>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).